

Prikaz knjige

UDK 301

Primljeno u ožujku 1980.

U SUSRET AUTOMATIZIRANOM DRUŠTVU

Pierre Naville

Biblioteka »Suvremena misao«, Školska knjiga, Zagreb, 1979, 213 str.

Pierre Naville je istaknuti autor radova i studija s područja industrijske sociologije i kod nas je bio poznat po udžbeniku »Sociologija rada« pisanog u suradnji s Georgesom Friedmannom »V. Masleša«, Sarajevo 1972). Prema tome, širi krug čitalaca možda će tek sada upoznati Navillea kao kompletnog autora knjige koja raspravlja o jednom »vrućem« problemu suvremenog industrijskog društva, o »problemu rada i automatizaciji«.

Cijela je knjiga strukturirana u tri dijela. U prvom poglavlju pod naslovom »Problemi automatizacije« autor govori o raširenosti automatizacije, društvenoj drami koja se zameće oko nje, o efektima automatizacije na industrijsku radnu snagu, o značenju rada na održavanju (automatskih strojeva), o odnosu podjele rada i automatizacije te o mjeranju polivalentnosti upošljavanja. Drugo poglavlje ima naslov »Razina automatizacije« i sadrži razmatranja ljestvica razina automatizacije, sistema klasifikacije i jedne skice industrijske semiotike. Treće poglavlje pod veoma intrigantnim naslovom »Automatizacija i alijenacija«, tematizira osobnu svijest radnika u automatizaciji, integraciju i alijenaciju pojedinca u modernom poduzeću, odnos osobe i automatizacije i najzad postavlja i pitanje — i demo li u susret automatiziranom društvu? U posebnom dodatku na kraju knjige Naville govori o Marxovim stavovima o automatizaciji, razvoju tehnika i problemima obrazovanja.

Automatizacija postavlja probleme, kako na jednom mjestu kaže Naville, Istoku i Zapadu, sferi proizvodnje jednako koliko i sferama potrošnje, komunikacije i prometa. Iako se pod izraz automatizacija stavljaju brojne pojave koje smjeraju jedinstvenom cilju — pridonijeti

samostalnom funkcioniranju potpunih i sve raširenijih proizvodnih ciklusa veoma visokog učinka, neprilike često nastaju oko same definicije i društvenog konteksta u kojem se proces automatizacije odvija. Stoga autor akcentira: »U svakom slučaju, automatizacija je postala nov problem tek od časa kad je omogućila integriranje samostalnog operativnog ciklusa koji uključuje određenu logičku povezanost protegnutu na sve faktore privrednog života, kakvi se očituju u poduzeću ili bilo kojoj industrijskoj grani« (str. 47).

Budući da se odlučio prihvatiti istraživanja sadašnjih društvenih uvjeta razvoja automatizacije, kako se oni pokazuju na praktičnoj razini u suvremenom društvu, Naville nam u prvom poglavlju na osnovi brojnih empirijskih studija prikazuje društveni kontekst automatizacije mahom na evropskom tlu. Društvena drama oko automatizacije nastaje onda kada politika premještaja radne snage (kao jedna od posljedica automatizacije) pređe područje ekonomije i postane pitanje partija i sindikata. No, koji su efekti automatizacije na industrijsku radnu snagu? Autor smatra da su dvije stvari potvrđene već dosadašnjim istraživanjima: prvo, promjene koje izaziva automatizacija u radnoj snazi tiču se odnosa radnika s radnom ekipom i s radnom grupacijom (poduzeće, tvornica); drugo, te promjene ne predstavljaju grub raskid s već jako odmaklim razvojem u pogledu kvalifikacije rada, tehničkog grupiranja radnika, učinka rada i nagrađivanja, nego metamorfozu tih uvjeta (str. 57). Same promjene svrstava u četiri grupe: kvantitativne promjene, strukturalne promjene, promjene vrijednosti i promjene ponašanja.

Zbog metamorfoze radnog procesa kao cjeline, kvantitativne se promjene nameću kao problem zamjenjivanja ili premještanja radne snage unutar poduzeća. Strukturalne promjene tiču se preklasificiranja hijerarhijskih razina osoblja na osnovi novih karakteristika, što je nadalje vezano uz nove tipove radnih mjesta, rad na održavanju, tendenciju prema ukidanju lančanog rada, reorganizaciju slijeda rada, preobražaj radnih ekipa. Promjena vrijednosti rada ogleda se u tome što rad na temelju individualnog učinka pomalo iščezava da bi ustupio mjesto novim oblicima rada na temelju kolektivnog učinka. Promjena ponašanja svodi se za sada na problem »unutarnjeg uređivanja« radnog vremena, pauza između faza radnih ciklusa. Automatizirani kompleti na nivou pojedinca i grupe izazivaju iščezavanje znatizelje!

U poglavlju o podjeli rada i automatizaciji Naville razmatra teorije podjele rada u Marxa, Smitha, Proudhona i nekih novijih autora; iako svjestan odnosa između društvene podjele rada i tehničke podjele rada, on se zadržava ipak samo na zadnjoj. Naville misli da automatska proizvodnja kontinuiranih i integriranih ciklusa operacija ukida tradicionalnu podjelu zadataka gdje se svaki radnik posvećuje samo jednoj operaciji na zasebnoj stroju i umjesto tradicionalne podjele izoliranih zadataka da stupa na scenu pokretna raspodjela integriranih funkcija (str. 103).

Usko s tim, na dnevni red dolazi pitanje kontrole proizvodnih procesa. Taj se problem načinja u drugom poglavlju, a pravu težinu ima u trećem, gdje se raspravlja o odnosu automatizacije i alijenacije. Respektirajući Marxove teze iz teorije alijenacije, Naville misli da automatizacija ipak čini određeni korak na bolje s obzirom na odnos čovjeka prema proizvodnom procesu. Automatizacija velikih proizvodnih ciklusa pridonosi doduše i dalje još većem odvajanju pojedinca od sredstava za proizvodnju i proizvoda rada, ali se ovdje pojedinac, zbog ukupnosti radnog procesa, čvršće veže s radnom ekipom, što izaziva osjećaj solidarnosti i želju za kontrolom ne samo proizvodnog ciklusa već i na širim razinama organizacije proizvodnje. Nije li ovdje ipak autor više psihologizirao, no što je otuđenje postavio u društveni okvir? Možda to Naville osjeća, kad tvrdi da je nemoguće postići integraciju pojedinca na nivou poduzeća, već putove integracije treba tražiti na društvenoj razini.

Iako je naglasio da želi istražiti društvene uvjete procesa automatizacije, izgleda da autor nije uspio premostiti jaz između sagledavanja automatizacije na mikrorazini društva (pogon, poduzeće) i makrorazine društva. On se zadržava na prvoj dimenziji, i zato je njegova analiza nepotpuna za iole valjanije zaključivanje o budućnosti procesa automatizacije unutar kapitalističkog ili etatističko-socijalističkog društvenog sistema.

Drago Cengić